

סימן ו

מלאכת בורר

א

ברש"י מבואר שאכילה לאלתר מספיקה כדי להתיר את הברירה

נאמר בגמרא (שבת עד ע"א): "תנו רבנן: היו לפניו מיני אוכלין, בורר ואוכל בורר ומניח, ולא יברור, ואם בירר חייב חטאת. מאי קאמר וכו', אלא אמר רב יוסף: בורר ואוכל ביד, בורר ומניח ביד; בקנון ובתמחוי לא יברור, ואם בירר פטור אבל אסור, ובנפה ובכברה לא יברור, ואם בירר חייב חטאת. מתקיף לה רב המנונא: מידי קנון ותמחוי קתני? אלא אמר רב המנונא: בורר ואוכל מתוך הפסולת, בורר ומניח אוכל מתוך הפסולת; פסולת מתוך אוכל לא יברור, ואם בירר חייב חטאת. מתקיף לה אביי: מידי אוכל מתוך פסולת קתני? אלא אמר אביי: בורר ואוכל לאלתר ובורר ומניח לאלתר, ולבו ביום לא יברור, ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת". ובהמשך נאמר: "היו לפניו שני מיני אוכלין ובירר ואכל ובירר והניח, רב אשי מתני פטור, רבי ירמיה מדיפתי מתני חייב. רב אשי מתני פטור, והא תני חייב? לא קשיא, הא בקנון ותמחוי הא בנפה וכברה", ע"כ. וכתב רש"י (ד"ה והתניא), שהברייתא שהובאה כקושייה על רב אשי, היא הברייתא שאותה ביארה הגמרא לעיל, דבורר לאלתר מותר ובורר לבו ביום חייב. ולפי זה יוצא שהחיוב הוא דוקא בנפה וכברה. ומכך הוכיחו התוספות (ד"ה והתניא) שלדעת רש"י מותר לברור בנפה וכברה אם הברירה נעשית לאלתר. והיינו משום שיוצא שדין נפה וכברה אמור גם לגבי הרישא, שבה הותרה הברירה אם היא נעשית לאלתר. ורש"י כתב על הברייתא (שם ד"ה ובורר ומניח לאלתר): "לאכול לאלתר, שאין זה דרך בוררין". ובעל כרחנו צריך לומר שיש להבין את דבריו כפשוטם, שברירה לאכול לאלתר איננה דרך ברירה. וכיון שאין זו דרך ברירה, יש להתירה תמיד, דמה לי אם הוא עושה זאת ביד, ומה לי אם הוא עושה זאת בכלי.

לפי זה גם אכילה מתוך פסולת מספיקה כדי להתיר את הברירה

אמנם לפי זה נראה בדעתו, דגם כאשר הוא יברור אוכל מתוך פסולת יהיה המעשה מותר, ואף אם הברירה תיעשה בכלי; דגם על ברירת אוכל מתוך פסולת כתב רש"י בדיבור הסמוך (ד"ה אוכל מתוך פסולת): "לאו דרך ברירה היא". וכשם שביחס לברירה לאלתר, המשמעות היתה שאין בכך גברי ברירה כלל, כיון שאין זו דרך ברירה - צריך לומר שהוא הדין גם ביחס לברירה של אוכל מתוך פסולת; דכיון שאין זו דרך ברירה, אין בה גברי ברירה כלל, ויש להתירה אף אם היא נעשית בכלי¹.

לפי זה גם ברירה ביד תספיק כדי להתיר

ולפי זה נראה שיש לומר בדעת רש"י עיקרון זהה גם ביחס לברירה ביד. רש"י כתב לפני כן (ד"ה פטור אבל אסור) וז"ל: "מותר לכתחילה לא הוי, דדמי לברירה, וחייב חטאת לא הוי, דכלאחר יד הוא, דעיקר ברירה בנפה וכברה, אבל ביד לא דמי לבורר כלל", עכ"ל. וכיון שברירה ביד אינה דומה לברירה כלל, יש להתיר אותה בכל אופן שהוא, אפילו כשהיא נעשית לבו ביום ולא לאלתר, ואפילו כשהיא נעשית בדרך של ברירת פסולת מתוך אוכל (דבברירה של אוכל מתוך פסולת או בברירה לאלתר אין צורך לחילוקים אלו, דבלאו הכי הדבר צריך להיות מותר, וכנ"ל). ויוצא אפוא שלדעת רש"י די באחד משלושת התנאים הללו כדי להתיר את הברירה, ואין צורך שכל שלושת התנאים יתקיימו יחד.

התנאים המוזכרים בגמרא מוסכמים על כל האמוראים

ועל כרחנו צריך לומר שדין ברירה ביד ודין לאלתר ודין אוכל מתוך פסולת, מוסכמים על כל האמוראים שהזכירו שם את הדינים הללו, ולא נחלקו אלא רק ביחס לביאור הברייתא המובאת שם; דכל הקושיות שהקשו זה על זה היו רק ביחס ללשון הברייתא. ולכן גם התוס' (שם) וסיעתם (הר"ח שם והרמב"ם הל' שבת פ"ח ה"ב-ה"ג ועוד ראשונים רבים) הבינו שכל שלושת התנאים נצרכים, דכולהו מודו להו. ולא נחלקו רש"י עם התוס' וסיעתם אלא בשאלה אם כל שלושת התנאים נצרכים גם יחד, או שכולם נכונים וצודקים אבל אין צורך שכולם יתקיימו יחד.

1. והיתר זה של אוכל מתוך פסולת יפה כוחו יותר מההיתר של לאלתר, וכמו שיתבאר לקמן.

ההיתר של ברירה ביד הוא רק כשדרך ברירת הדבר היא בכלי

דא עקא, דבמשנה (עג ע"א) כתב רש"י: "הזורה - ברכת לרוח: הבורר - פסולת בידיו: המרקד - בנפה" וכו', עכ"ל. ומבואר מדבריו שהברירה שעליה מדובר במשנה היא ברירה ביד. ואם כן קשה, מדוע הוא אומר בסוגיה הנ"ל (עד ע"א) שברירה ביד אינה דומה לבורר כלל ושעיקר ברירה הוא דוקא בנפה וכברה.

ונראה דכאשר דרך הברירה היא בכלי, וכגון בורר קטנית בנפה, אזי ברירה ביד אינה נחשבת דרך ברירה כלל. אולם כאשר דרך הברירה היא ביד, וכגון בורר שקדים מקליפתם, ברור שבברירה ביד יהיה חיוב. ולכן דוקא באוקימתא של רב יוסף, שמדובר בה להדיא על ברירה שדרכה להיעשות בכלי, כתב רש"י שהברירה ביד אינה דרך ברירה כלל.

ויוצא לפי זה דכאשר הדרך היא לברור את הדבר בכלי, יהיה די לפי רש"י באחד משלושת הגורמים הנ"ל כדי להתיר את הברירה, דבקיומו של אחד מהם יוצאת הברירה מידי דרך ברירה והיא מותרת. ואם הדרך היא לברור את הדבר ביד - יהיה צורך באחד משני התנאים האחרים. אולם לפי התוס' והרמב"ם וסיעתם תמיד יש צורך בקיומם של כל שלושת הגורמים הללו כדי להתיר את הברירה.

ב

אפשרות להבין בדעת התוס' וסיעתם שהתנאים הם מדין שינוי

ובדעת התוס' והרמב"ם וסיעתם ניתן לומר שתי אפשרויות: ניתן לומר שברירה ביד ולאחר ואוכל מתוך פסולת הם שלושה שינויים. וכדי להפקיע את האיסור מדאורייתא יש צורך בשלושה שינויים כאלה. וכל עוד השינויים הללו אינם מתקיימים, הרי המעשה נחשב עדיין דרך ברירה ויש בכך איסור דאורייתא. ודין קנון ותמחוי שווה באופן עקרוני לדין ברירה ביד, דגם במקרה זה מתקיימים שלושת השינויים. ומיהו ברירה ביד היא שינוי כל כך גדול, שבהצטרף שני השינויים האחרים הוא מפקיע אפילו את האיסור מדרבנן.

אפשרות להבין בדעתם שהתנאים הם גדרים של דרך אכילה

אולם ניתן להבין את דעתם בדרך אחרת. ניתן לומר שכדי להפקיע את האיסור מדאורייתא מספיק שינוי אחד. והיינו משום שכך מצינו בכל מלאכות

שבת, שאם הן נעשות בשינוי אין בהן איסור דאורייתא. אולם ברירה ביד, וכן אוכל מתוך פסולת ולאחר, אינן חשובות שינוי כלל, והן אסורות מדאורייתא; אבל כאשר הוא בורר בידו אוכל מתוך פסולת ולאחר נחשב הדבר לדרך אכילה, ודרך אכילה לא אסרה התורה במלאכת בורר.

הבנה שדרך אכילה הוא היתר חיובי כדוגמת אוכל נפש ביום טוב

ואת האפשרות השניה הנ"ל ניתן להסביר בשני אופנים: ניתן להבין שדרך אכילה הוא היתר מיוחד המפקיע את איסור הברירה. והיתר זה אינו שייך כלל לדין שינוי, אלא הוא היתר חיובי שהתירה התורה לאכול בשבת, והרי הוא מעין מה שלא אסרה התורה אוכל נפש ביום טוב; דלא רצתה התורה לאסור על האדם לעשות פעולות בסיסיות והכרחיות תוך כדי אכילתו. וכסברה זו משמע בשו"ת הרשב"א (ח"ד סי' עה) שכתב לעניין מלאכת טוחן: "שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות".

הבנה שדרך אכילה היא הנגדה למלאכת אומנות

אולם ניתן גם להבין באופן אחר, שהתורה אוסרת רק מלאכות חשובות שהן מלאכות שדרך אומנים לעשותם. וזה כמו שכתב רש"י (ביצה יג ע"ב ד"ה אלא מאי אית לך למימר): "מלאכת מחשבת שהיא אומנות אסרה תורה, שנסמכה פרשת שבת למלאכת המשכן בויקהל, והתם מלאכת מחשבת כתיב". וכיון שהאומנים בוררים לצורך הנחה באוצר, הרי שברירה לאחר וביד ואוכל מתוך פסולת היא מעשה של הדיוטות שלא אסרתו התורה.

גם לפי האפשרות הראשונה יתכן שדין לאחר כשלעצמו אינו משום שינוי

ויש להעיר דגם אם נוקטים באופן עקרוני כפי האפשרות הראשונה, דהיינו שהתנאים להיתר הם מדין שינוי - ניתן להבין שדין לאחר שונה מדין בורר בידו ואוכל מתוך פסולת. והיינו משום שגם כאשר הוא בורר לאחר הוא על כל פנים בורר כדרך הבוררים, ועיתוי השימוש העתידי בתוצאת הברירה אינו גורע מרגילותה של המלאכה. ורק כאשר הוא בורר אוכל מתוך פסולת, כאשר הדרך היא לברור פסולת מתוך אוכל, וכן כאשר הוא בורר בידו, כאשר הרגילות היא לברור דוקא בכלי, אזי ניתן לראות את מעשהו כשינוי מדרך המלאכה.

יישוב קושיית התוס' לפי האפשרות השניה

ולפי האפשרות השניה הנ"ל, דהיינו שהתנאים להיתר הם מהטעם של "דרך אכילה", מיושבת בפשטות קושיית התוספות (שם ד"ה בורר). התוס' כתבו שם וז"ל: "בורר ואוכל אוכל מתוך פסולת - משמע דאוכל מתוך פסולת אין דרך ברירה בכך. וקשה, דברישי פרק תולין אמרינן מה דרכו של בורר, בורר אוכל מתוך פסולת. ויש לומר דהתם בפסולת מרובה על האוכל הוי אוכל מתוך פסולת דרך ברירה, דהתם במשמר איירי", עכ"ל. ויעוי"ש שהקשו על עצמם מהסוגיה בביצה (יד ע"ב), דמוכח שם שגם בפסולת מרובה על האוכל לא נחשבת ברירת האוכל מתוך הפסולת כדרך ברירה, ונשארו שם בצ"ע. ובאמת יש דוחק גדול בתירוצם, דעל פיו נצטרך להעמיד את הסוגיה דידן באוקימתא שמדובר באוכל מרובה על הפסולת. וגם לא מובן מאי פסקא דמשמר הוי דוקא כשהפסולת מרובה על האוכל.

אמנם לפי האפשרות השניה הנ"ל יוצא שהתנאי דאוכל מתוך פסולת אינו שייך לדין שינוי. וההיתר לבורר באופן כזה הוא משום שמצטרפים הגורמים הנוספים ההופכים את הברירה לדרך אכילה. ואדרבה, בסתמא דמילתא יש להחשיב את ברירת האוכל מתוך הפסולת כברירה מעליא, ולכן אמרה הגמרא בריש תולין שזו דרכו של בורר; דכיון דהתם איירי בכלי ולא ביד (וגם לא מדובר דוקא בבורר לאלתר) אין זו דרך אכילה, ויש בכך חיוב גמור של בורר.

מהראשונים שהתירו דישה לאלתר נראה שהבינו כאפשרות השניה

והנה, לעיל (סי' ג' אות ב') התבאר שלדעת כמה ראשונים (התרומה והסמ"ג וסיעתם) היתר זה של לאלתר קיים גם במלאכת דש, דילפינן לה ממלאכת בורר. והמקרה שבו אמרו את דבריהם הוא דין קילוף שומים, ומסתימת דבריהם נראה שההיתר קיים גם בלי שינוי. ובעל כרחנו צריך לומר שהם הבינו כפי האפשרות השניה הנ"ל, שההיתר בבורר אוכל מתוך פסולת אינו נובע מדין שינוי; דאם היינו אומרים שברירת אוכל מתוך פסולת חשובה שינוי - היה מקום להתיר דישה לאלתר רק כאשר יש בכך גם שינוי, דדיו לבא מן הדין להיות כנידון.

לפי אפשרות זו הפטור בקנון ובתמחוי הוא אף לאחר זמן ופסולת מתוך אוכל

ולפי אפשרות זו לכאורה יוצא עוד, שכאשר הוא בורר בקנון ובתמחוי אזי הוא פטור, אע"פ שהברירה היא לאוצר ואע"פ שהוא בורר פסולת מתוך אוכל; דהא דחייבנו במקרים אלו כאשר הוא בורר ביד, היינו משום שלא נעשה שום

שינוי כלל. אולם כאשר הוא בורר בקנון ובתמחוי, ואין זו דרך ברירה, יש לפטור אותו, ככל מלאכה הנעשית בשינוי.

נראה שגם הרמב"ם נקט כאפשרות השניה

ונראה שגם הרמב"ם למד כפי האפשרות השניה הנ"ל, ד"ל (פ"ח ה"ב): "הבורר אוכל מתוך פסולת, או שהיו לפניו שני מיני אוכלין ובירר מין ממין אחר - בנפה ובכברה חייב, בקנון או בתמחוי פטור. ואם בירר בידו לאכול לאלתר - מותר", עכ"ל. ומשמע מדבריו שהפטור בקנון ובתמחוי קיים אפילו כאשר הברירה איננה לאלתר אלא להניח לבו ביום או למחר; דאת הדין של ברירה לאלתר הרמב"ם מזכיר רק בסיפא, כשהוא מדבר על ברירה בידו. ואם היה הרמב"ם סבור שחילוקי הדינים הללו קיימים רק כאשר הברירה היא לאלתר - היה לו להזכיר זאת כבר בתחילת ההלכה, ובכך היה מתחדש שאע"פ שהוא בורר לאלתר הוא מתחייב בנפה וכברה, וגם לא היה מקום לטעות ולחשוב שהפטור בקנון ובתמחוי אמור אפילו לבו ביום. ועל כרחנו צריך לומר שהדין דלאלתר אמור באמת רק בבורר בידו, אבל בנפה ובכברה וכן בקנון ובתמחוי אין הלאלתר מעלה ומוריד. והיינו מהסיבה שהתבארה לעיל, דפטור זה אינו עומד בפני עצמו ואין הוא מדין שינוי, ואין זה אלא אחד התנאים שבהם מתקיימת דרך האכילה. ולכן דבר זה אינו שייך כלל בקנון ובתמחוי ולא בנפה ובכברה, דברירה בכלים אלו אינה שייכת כלל לדרך אכילה.

שיטת הראשונים שגם בקנון ובתמחוי צריך לאלתר כדי לפטור וטעמה

אמנם בדברי כמה ראשונים מצינו, שהבינו שיש חיוב דאורייתא גם בקנון ובתמחוי אם אין הברירה נעשית לאלתר. הר"ן (חידושו עד ע"א ד"ה היו לפניו) כתב: "וכי קאמר רב אשי פטור אבל אסור, היינו בקנון ותמחוי ולאלתר", עכ"ל. וכן כתב בחידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה אלא): "וי"מ דבקנון ותמחוי דפטור אבל אסור ה"מ כדי לאכול לאלתר, הא לבו ביום חייב חטאת. וכן נראה דס"ל לקמן לרב ירמיה דבקנון ותמחוי לבו ביום חייב חטאת ולאלתר אסור", עכ"ל. ונראה שטעם המחייבים הוא שהבינו שהברירה בקנון ובתמחוי אינה ממש שינוי, אלא רק חסרה את המעלה המיוחדת של ברירה בכלי המיוחד והמיועד לכך כמו נפה וכברה. וכמו שמצינו בהל' יום טוב שיש מלאכות שנאסרות כשעושה אותן בכלי המיועד להן, גם בנידון דידן נפה וכברה זו מעליותא, ולקנון ולתמחוי חסרה

המעליותא הזו. אבל עדיין דרך הבוררים היא לברור בקנון ובתמחוי, ואין על כך שם שינוי. וכן מבואר להדיא בריטב"א (ד"ה ובקנון) שכתב: "ועוד, אדרבה יותר הוא דרך ברירה בקנון ותמחוי ונפה וכברה כדמוכח בפ"ק דביצה" וכו', עכ"ל. ואכן אפשר לראות את הכלים הללו כמסייעים לברירה, וכל חסרונם הוא רק בכך שאין הם כלים מעולים המיועדים ומיוחדים לברירה. ואם כן ברור שכלים אלו אינם גרועים מברירה ביד, וממילא אין מקום לפטור בהם, דעדיין אין בכך שינוי של ממש, ועכ"פ אין זה שינוי משמעותי דיו. אמנם מאידך גיסא יתכן לראות את הקנון והתמחוי ככלים שאין דרך לברור בהם, והרואה את הברירה בהם רואה שינוי לפניו, וכן הבינו הרמב"ם והראשונים שהובאו לעיל.

שיטת הרמב"ן וראשונים נוספים

והרמב"ן (ד"ה והתניא חייב) כתב: "אבל לא בקנון ולא בתמחוי, והיינו לאכול לאלתר, דאלו להניח אפילו לבו ביום אסור", עכ"ל. ומשמע שאין בכך איסור דאורייתא אלא רק איסור דרבנן, וכמו שיוצא מדברי הרמב"ם. וכן נראה שאע"פ שבדעת התוס' והר"ח דיני ברירה לאלתר וברירת אוכל מתוך פסולת שייכים גם לנפה וכברה וקנון ותמחוי, מכל מקום אין הכרח לומר בדעתם שהפטור בקנון הוא דוקא באלתר; דיתכן שגם הם מודים שעכ"פ אין בכך איסור דאורייתא. והכללת קנון ותמחוי בדין לאלתר לא באה אלא לומר שאע"פ שהמעשה נעשה לאלתר אין הוא מותר לכתחילה (כמו בורר בידו).

לפי הנ"ל, לצורך חולה מותר לברור אף לאחר זמן בכלי שאין דרך לברור בו

ועכ"פ יוצא לפי כל הנ"ל שישנה מחלוקת ראשונים אם בקנון ובתמחוי יש איסור דאורייתא כשאין הוא בורר לאלתר. ולדעת הסוברים שיש בכך איסור דרבנן בלבד, נראה שעבור חולה שאין בו סכנה יהיה מותר לברור בכלים שאין דרך לברור בהם, ואף אם ברירה זו נעשית לצורך אחר זמן; והיינו משום שאין בכך אלא איסור דרבנן, וכנ"ל. ונראה שלכו"ע אם יברור בכלי שאין דרך לברור בו, באופן שהוא נראה לאחרים כעושה מעשה משונה, יהיה אפשר להתיר זאת לצורך חולה שאין בו סכנה. ומלבד זאת יש לצרף לכך גם את סברת רש"י שהתבארה לעיל, שכבר כאשר מתקיים תנאי אחד, הדבר מותר לכתחילה.

הבנת הטור שדין אוכל מתוך פסולת הוא משום טירחא

והטור (סי' שיט) כתב וז"ל: "וכיצד הוא בורר? אם יש טורח בברירת האוכל יותר מברירת הפסולת - בורר כדרכו לזרוק הפסולת; ואם יש יותר טורח בברירת הפסולת, כגון שהוא דק - נוטל האוכל ומניח הפסולת. וכל זה כשהאוכל מרובה על הפסולת בכמותו. ומשכחת באוכל מרובה שאפילו הכי יש טורח יותר בברירת הפסולת כגון שהוא דק כדפרישית", עכ"ל, ומקורו בדברי הגמרא בביצה (יד ע"ב). ומבואר מדבריו שהבין שדין אוכל מתוך פסולת הוא משום "דמעוטי בטירחא עדיף", ודין שבת כדין יום טוב, וכדעת בית הלל שם שיש להקפיד שהמעשה לא יהיה מרובה בטירחא. אמנם השו"ע והרמ"א הכריעו כנגדו ופסקו כדעת רוב הראשונים, שההיתר הוא תמיד דוקא באוכל מתוך פסולת.

הבנת הר"ח שדין לאלתר הוא שינוי ממחשבת האומנין

והנה, הר"ח (עד ע"ב) כתב שגדר לאלתר אינו כמו המבואר בגיטין (כז ע"ב) וכח ע"א) שלא עבר אדם שם או שלא שהה אדם שם, אלא הגדר הוא כשיעור "מה שמיסב על השולחן באותה סעודה בלבד". והביא הר"ח סייעתא לעניין זה מהסוגיה דביצה (יג ע"ב) שמבואר בה שמותר לנפח על יד על יד ולאכול, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, והאי לאו מלאכת מחשבת. והסביר הר"ח: "דלא קא מכוון במלאכה אלא לאכילה בלבד". ובביצה (שם) כתב הר"ח: "אלא בשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, ולא קא מכוין לפקוסי משום מלאכה אלא לאכשורי אוכלא". ולכאורה קשה, דהעובדה שאנו רואים אותו כמתכוון לאכילה בלבד נובעת מהנחה קודמת שברירה לאלתר חשובה דרך אכילה; דכיון שהוא עושה מעשה בדרך אכילה, ואנו מניחים שהוא מתכוון למה שהוא עושה, יש לראותו כמתכוון לאכילה בלבד. אבל לכאורה העובדה שאנו רואים אותו כמתכוון לאכילה בלבד, אינה הגורמת להיתר, ואין היא אלא תוצאה בעלמא והשלכה צדדית שלא צריכה להיות לה חשיבות. והיה הר"ח צריך לומר שהוא נחשב כאוכל ואין הוא נחשב כעושה מלאכה (מבחינת המציאות ולא מבחינת כוונתו).

ונראה לומר שהר"ח הבין את ההיתר של לאלתר באופן שונה מכל מה שהתבאר לעיל. לפי האפשרויות שהתבארו לעיל, דרך האומנים היא לעשות את המלאכה לצורך אחר זמן, וכאשר הוא עושה את המלאכה לצורך מיידי, הוא משנה

מדרך האומנים². ואולם הר"ח הבין שמבחינת המלאכה עצמה אין כאן שום שינוי, לא מברירה דעלמא ולא מברירה של אומנים. אך לדעתו התורה הקפידה על כך שגם תהיה לאדם כוונה של אומנים, וההקפדה על כוונה מסוימת כזו היא מעין ההקפדה על כך שהמלאכה תהיה צריכה לגופה או על כך שהוא לא יהיה מתעסק וכו'. והילפותא בביצה של "מלאכת מחשבת" אינה באה ללמד שהמלאכה עצמה צריכה להיות חשובה (כפי שהבין רש"י), אלא היא ככל שאר הילפותות בדיני הכוונות הנלמדות מדין מלאכת מחשבת. ובעוד שלפי רש"י עיקר הדגש הוא על ה"מלאכת מחשבת", הרי שלדעת הר"ח הדגש הוא על ה"מלאכת מחשבת".

ד

הרמב"ם לא הבחין בין פסולת לאוכל בשני מיני אוכלין

והנה, הרמב"ם (שם ה"ב) אינו מזכיר שברירת האוכל מתוך האוכל צריכה להיות באופן שהוא יוציא את המין שבו הוא חפץ באותה שעה. לשון הרמב"ם היא: "הבורר אוכל מתוך פסולת, או שהיו לפניו שני מיני אוכלין וברר מין ממין אחר - בנפה ובכברה חייב, בקנון ובתמחוי פטור. ואם בירר בידו לאכול לאלתר - מותר". ומשמע מסתימת הדברים שאף אם הוא מוציא את המין שאין הוא חפץ להשתמש בו באותה שעה - הדבר מותר כאשר הוא בורר לאלתר, ואין הוא כבורר פסולת מתוך אוכל שאסור אפילו לאלתר. וכן מבואר מהמשך דבריו (ה"ג) שכתב: "הבורר אוכל מתוך פסולת בידו להניחו, אפילו לבו ביום - נעשה כבורר לאוצר, וחייב. היו לפניו שני מיני אוכלין מעורבין - בורר אחד מאחד, ומניח לאכול מיד. ואם בירר והניח לאחר זמן, אפילו לבו ביום, כגון שבירר בשחרית לאכול בין הערביים - חייב". וגם מלשון זו נראה שאין קפידא שהוא יוציא דוקא את המין שבו הוא חפץ, אלא כל ברירת מין אחד מאחר מותרת, ובלבד שתהיה לאלתר. וכן כתב גם הבה"ל (סי' שיט ס"ג ד"ה ומניח השני) בשם הרד"ע והמאמר מרדכי בדעת הרמב"ם.

ונראה שזו הסיבה שהרמב"ם כתב בנפרד את הדין של ברירת אוכל מתוך פסולת ואת הדין של ברירת אוכל מתוך אוכל; דאת מה שכתב בדין ברירת אוכל

2. ולפי האפשרות הראשונה מספיק שיהיה בדבר שינוי מדרך ברירה דעלמא.

מתוך אוכל, לא היה יכול לכתוב בדין ברירת אוכל מתוך פסולת, דשם יש קפידא שהברירה תהיה של אוכל מתוך פסולת ולא להיפך. ובכך מתיישבת תמיהתו של הב"י על הרמב"ם: "קשה, אמאי פלגינהו בתרת" (וה"ד במלואם לקמן).

הרמב"ם הבחין בין ניקוי למיון

ובטעם הדבר נראה לומר, שברירת פסולת מתוך אוכל שונה במהותה מברירת אוכל מתוך אוכל או של אוכל מתוך פסולת. ברירת פסולת מתוך אוכל היא פעולה של ניקוי האוכל, וניקוי נעשה דוקא על ידי הוצאת הפסולת והלכלוך מתוך הדבר שאותו רוצים לנקות. אבל ברירת אוכל מתוך אוכל אחר היא פעולה של מיון ולא של ניקוי; דכיון ששני המינים הם אוכלין, ויתכן שדוקא המין שכרגע אין הוא חפץ בו, הוא מעולה וטוב יותר מהמין שהוא כרגע חפץ בו, הרי שאין לראות את הברירה הזו כפעולה של ניקוי. ובמיון אין שום חשיבות לשאלה מה מוציאים מתוך מה, דמכל מקום נוצר מצב שהאוכל מתמייין.

אפשרות להבין שמיון הוא שינוי מהותי מדרך הברירה

ולפי זה ניתן לבאר את דברי הרמב"ם בשתי אפשרויות. ניתן לומר שדרך ברירה היא ניקוי האוכל מן הפסולת שבו, ודרך הניקוי היא על ידי הוצאת הפסולת מתוך האוכל. וזה כמו שכתב הרמב"ם בפיהמ"ש (פ"ז מ"א): "בורר - המנקה את האבנים וכיוצא בהן מכרי התבואה". וכן כתב גם רש"י במשנה: "הבורר - פסולת בידיו". ולכן כאשר האדם נוטל את האוכל מתוך הפסולת הוא משנה מדרך הבוררים, וכמו כן ברירה של אוכל מתוך אוכל אחר היא שינוי מדרך הבוררים, שכן אין זו פעולה של ניקוי אלא פעולה של מיון, וכנ"ל. וברירה של אוכל מתוך אוכל אחר היא שינוי בדיוק כמו ברירה של אוכל מתוך פסולת; דהשינוי איננו בעובדה שהוא מוציא את הדבר שהוא חפץ בו, בניגוד לפסולת מתוך אוכל שבה הוא מוציא את הדבר שאין הוא חפץ בו (דאם היינו אומרים כך - היה צריך להחשיב כדרך ברירה את הנוטל אוכל שאין הוא חפץ בו מתוך האוכל שהוא חפץ בו). אלא השינוי הוא בכך שאין הוא מוציא פסולת, דדרך הבוררים היא להוציא פסולת של ממש מהאוכל, ובכך לנקות את האוכל מן הפסולת. ולכן אין הבדל בין מוציא אוכל שאין הוא חפץ בו מתוך אוכל שהוא חפץ בו ובין מוציא אוכל מתוך פסולת. אמנם כאשר הוא בורר אוכל מתוך פסולת או אוכל מתוך אוכל אין זה שינוי גדול כולי האי, ויש צורך בשינויים נוספים שהם ברירה לאלתר וברירה בידו.

אפשרות נוספת שמיון יכול להיחשב דרך אכילה בניגוד לניקוי

וניתן לבאר את דבריו בדרך נוספת. ניתן לומר שמלאכת ניקוי אינה יכולה להיחשב דרך אכילה, דאין היא אלא הכשר אכילה, שהרי רק לאחר שהיא מתבצעת נהיה האוכל מנוקה וראוי לאכילה. ומה שאין כן במיון אוכלים, שהם ראויים לאכילה עוד לפני ביצוע המלאכה. ואם כן יש לראות את המיון כהתחלת האכילה, דבאמת דרך האוכלים למיין לעצמם בצלחתם את מאכליהם. ומכל מקום כדי להתיר את הברירה, יש צורך בשני התנאים הנוספים כדי שזו תהיה דרך אכילה גמורה. ולפי מה שהתבאר לעיל, נראה יותר כאפשרות זו בדעת הרמב"ם, כיון שלפחות את הדין דלאלתר הבין הרמב"ם שהוא מצד דרך אכילה ולא מצד שינוי, וכנ"ל.

רש"י הקפיד רק בתחילת הסוגיה שלא לגרוס "שני מיני אוכלין"

והנה, רש"י כתב בתחילת הסוגיה שיש לגרוס "היו לפניו מיני אוכלין", ולא גרסין "שני מיני אוכלין". אולם בסוף הסוגיה, במחלוקת רב אשי ורבי ירמיה מדיפתי, הגרסה הקיימת בספרים היא: "היו לפניו שני מיני אוכלין". ושם רש"י לא שינה את הגרסה, ומשמע אפוא שהוא קיים אותה³. ולכאורה צריך עיון מדוע, שהרי רש"י עצמו אמר שהברייתא שהובאה כקושיה על דברי רב אשי היא הברייתא שהובאה קודם לכן, ויוצא אפוא שהוא משווה בין הנידונים. ואם הנידון בברייתא הקודמת הוא בדוקא פסולת ואוכל - כיצד יתכן להעמיד את מחלוקת רב אשי ור' ירמיה באוכל מתוך אוכל אחר. ועוד קשה, דיוצא שלפחות רב אשי ור' ירמיה מדיפתי סבורים שיש ברירה גם בשני מיני אוכלין. ואם כן מה הכריח את רש"י לקבוע שאין ברירה בשני מיני אוכלין, ומכוח זה לתקן את הגרסה בברייתא.

ביאור דברי רש"י לפי שיטת הרמב"ם

אמנם נראה שרש"י למד כמו שהתבאר לעיל בדעת הרמב"ם. וכיון שאחת האוקימתות בגמרא העמידה את הברייתא באיסור ברירת פסולת מתוך אוכל ובהיתר ברירת אוכל מתוך פסולת, היה ברור לו שלא שייך להעמיד את הברייתא בברירת אוכל אחד מחברו; דכפי שהתבאר בדעת הרמב"ם, אין איסור לברור את המין שאין הוא מעוניין בו מתוך המין שהוא מעוניין בו. ולכן סבר רש"י שאין

3. אמנם בכ"י מינכן ליתא למילה 'שני', ויתכן שזו היתה הגרסה שלפני רש"י ולכן לא הגיה.

לגרס "שני מיני אוכלין", דלפי גרסה זו יצא בהכרח שיש איסור לברור אוכל שהוא אינו מעוניין בו מתוך אוכל שהוא מעוניין בו. אמנם רש"י לא חלק על העיקרון של הר"ח והתוס' והרמב"ם, שיש איסור לברור אוכל אחד מאוכל אחר. ולכן בנידון המחלוקת שבין רב אשי ור' ירמיה מדיפת', שבה כבר לא הוזכר שיש איסור לברור פסולת מתוך אוכל, לא מצא רש"י שום צורך לשנות את הגרסה בגמרא, ולכן השאירה כפי שהיא.

גם מלשון המאירי נראה שאין להקפיד מה בוררים בשני אוכלין

וכן משמע מלשון המאירי (שם ד"ה זה שביארנו) שכתב: "מי שהיו לפניו מיני אוכלים מעורבין ורוצה לברור לו מין מתוך מין, או אוכל מעורב עם פסולת ורוצה לברור לו אוכל מתוך פסולת, מותר לו לברור בידו לאכול לאלתר", עכ"ל. ומבואר שלגבי ברירת אוכל מתוך אוכל כתב בסתם שהוא בורר מין מתוך מין, ולא כתב שהמין שאותו הוא בורר צריך להיות גם אותו המין שהוא מעוניין בו. ואולם לגבי אוכל מעורב עם פסולת הוא מדגיש שהברירה היא בדרך של אוכל מתוך פסולת. ולגבי שני המקרים הללו הוא מצריך רק את התנאים של ברירה בידו ולא לאלתר. ומכך משמע שבברירת אוכל מתוך אוכל אחר, אין צורך ליטול בדוקא את המין שאותו הוא רוצה באותה שעה.

וכן משמע מהמשך דבריו שם (ד"ה גדולי הפוסקים). הוא מביא את גרסת הר"ף: "היו לפניו שני מיני אוכלין" וכו', ומביא את הדעה שמין אחד צריך להיות ראוי לאכילה בעודו חי, ומין אחר צריך להיות בלתי ראוי לאכילה עד לאחר שנתבשל. ודוקא בכה"ג יש להחשיב את הברירה כברירת אוכל מתוך פסולת, אבל כאשר שניהם ראויים לאכילה, אין בכך חיוב של מלאכת ברירה. וכנגד זה כתב המאירי שם: "ואיני רואה הפרש בדבר זה, אלא הן שני מינים הן הרבה מינים, כל שמכוין לברירה ברירה היא, ואינו מותר אלא על הדרכים שביארנו, שכל שבורר בכלי אין בה היתר בשבת", עכ"ל. ומסיום דבריו נשמע שבגלל "הדרכים שביארנו" יש איסור לברור ברירה כזו בכלי. והמאירי אינו מזכיר שיש איסור לברור ברירה כזו לאחר זמן, שהרי הנידון כאן הוא מין שהוא רוצה לאוכלו עכשיו דוקא (דברור שאת המין השני הוא יאכל בעתיד, כיון שהוא מין אוכל). ולכאורה קשה מדוע המאירי אינו מזכיר שגם אין היתר לברור ברירה כזו כאשר הוא מוציא את המין שאין הוא מעוניין בו באותה שעה. ומכך משמע שבאמת אין צורך בכך, ואף אם יברור בדרך זו הדבר יהיה מותר (ובלבד שלא יברור בכלי).

ברא"ש מבואר שיש להקפיד על הוצאת המין שרוצה בו

אמנם ברא"ש מבואר שגם בשני מיני אוכלין יש קפידא להוציא דוקא את המין שהוא מעוניין בו. הוא כתב (סי' ד' שם) וז"ל: "ודוקא אוכל מתוך פסולת, אבל פסולת מתוך אוכל אסור. והבורר שני מיני אוכלין, אותו שרוצה לאוכלו עתה מיקרי אוכל ואיך מקרי פסולת", עכ"ל. ואם דבריו האחרונים מוסבים על מה שכתב קודם לכן - יש הכרח לומר בדעתו שיש צורך להוציא את האוכל שבו הוא חפץ עתה מתוך האוכל האחר, ולא להיפך. אמנם גם אם דבריו אינם מוסבים על שלפניו - נראה מסתימת דבריו שהאוכל שאינו מעוניין בו עתה חשוב פסולת לכל דבר; דאם לא כן - היה לו לפרש זאת להדיא (או שהיה לו לומר כמו הרמב"ם שיש לכך היתר רק כשבורר בידו ולאחר, ומינה נשמע שכאשר תנאים אלו מתקיימים, אין איסור לברור את המין שאינו חפץ בו מתוך זה שהוא חפץ בו).

נראה שהתוספות למדו כמו הרא"ש

והתוס' (עד ע"א ד"ה היו) כתבו וז"ל: "היו לפניו שני מיני אוכלין גרסינו, וכן פירש ר"ח, דבאוכל מתוך אוכל שייכא ברירה, שבורר אותו שאינו חפץ לאכול מתוך אותו שרוצה לאכול, דאותו שאינו חפץ בו חשיב פסולת לגבי אותו שחפץ לאכול. וכן משמע בירושלמי, דגרס הבורר אוכלים מתוך אוכלים חזקיה אמר כו", עכ"ל. ולכאורה נראה שלא ניתן להסיק מדברים אלו אם ברירת אוכל מתוך אוכל אחר שווה לגמרי לברירת פסולת מתוך אוכל; דניתן לפרש את דבריהם שהאוכל שאינו חפץ בו חשיב פסולת רק לגבי אותו שחפץ לאכול, דאם לא כן לא היתה שייכת בכך ברירה כלל. אבל אין הכרח לומר בדעתם שיש לראות את האוכל הזה כפסולת ממש, לעניין זה שגם יהיה אסור להוציאו מהאוכל השני. וכן כתב הבה"ל הנ"ל, שדעת התוס' בזה אינה ברורה. אמנם לפי מה שהתבאר לעיל בדעת רש"י, יש הכרח לומר שהתוס' למדו כמו הרא"ש; שהרי יוצא לדבריהם שהברייתא איירי בשני מיני אוכלין, ואעפ"כ לדעת רב המנונא נאמר בה שאסור להוציא פסולת מתוך האוכל.

דברי השו"ע והרמ"א וביאור המג"א בדעת הרמ"א

ובשולחן ערוך (סי' שיט ס"א-ס"ג) העתיק את דברי הרמב"ם, ולא ברור אם דעתו היא כפי שהסביר את הרמב"ם בבית יוסף (וכדלקמן, ונצטרך לומר שהוא התעלם מהקושיה שהקשה על הסבר זה), או שניתן לפרשו כנ"ל בדעת הרמב"ם. ועכ"פ על

מה שכתב (ס"ג שם): "היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד ומניח לאכול מיד", הגיה הרמ"א והוסיף שתי מילים: "ומניח (השני כדי) לאכול מיד". וכתב על כך המגן אברהם (סק"ד) וז"ל: "כוונת רמ"א למ"ש הטור, דאותו שרוצה לאכול עתה חשוב כאוכל והשני חשוב פסולת. ואם כן צריך לברור זה שרוצה לאכול ולהניח השני, אבל איפכא לא דהוי פסולת מתוך אוכל, וכ"כ הת"ה", עכ"ל. והסכים עמו הבה"ל שם. ובאמת כדבריהם נראה ממה שכתב בדרכי משה שצריך לקחת דוקא את המין שרוצה לאכול.

הגהת הרמ"א לכאורה אינה מלמדת על דעתו בעניין

ואולם יש להעיר על הרמ"א, שמשמעות ההגהה כפי שהיא עשויה להתפרש בדיוק להיפך מכוונתו. דכיון שהוא אומר שהוא מניח את השני כדי לאכול מיד, משמע יותר שהשני הזה הוא הדבר שאותו הוא בא לאכול; דבסוגיה בשבת שם אמר אביי: "בורר ואוכל לאלתר, בורר ומניח לאלתר", ובין לרש"י ובין לתוס' ובין לרמב"ם, הכוונה היא שהוא מניח את הדבר שאותו הוא בא לאוכלו על מנת לאוכלו. ואם כן יוצא שהוא מוציא דוקא את המין שאין הוא מעוניין בו, ואוכל דוקא את המין שנשאר מונח בצלחתו, והיינו דוקא כדעת הרמב"ם ודלא כמו שמשמע מדברי הרא"ש. ואף אם הבנה זו אינה מוכרחת בדברי הרמ"א - מ"מ יוצא שהוא לא הועיל בהגהתו, דגם לאחריה ניתן להבין ההיפך ממה שרצה להשמיע.

הלכה למעשה

ועכ"פ יוצא שלגבי ברירה בין שני מיני אוכלין, יש מחלוקת ראשונים אם צריך להקפיד לברור דווקא את מה שרוצה לאכול או שאין זה משנה. ומספק יש להחמיר בדבר, בפרט שבדרך כלל אין קושי לברור מין אחד לעומת מין אחר. ואמנם לו יצויר שיהיה קושי כזה, ניתן יהיה להקל במקום חולה שאין בו סכנה, או כשמצטרפים ספיקות נוספים כגון אלו המבוארים בסימן זה.

ה

מחלוקת תרומת הדשן והט"ז אם יש בורר במין אחד

ותרומת הדשן (סי' נז) טען שיש איסור בורר רק בשני מיני אוכלין, אבל במין

קעה

אחד אין איסור בורר. והוכיח כן מלשון הגמרא שדייקה לומר "היו לפניו שני מיני אוכלין" וכו', ומשמע מכך שאלמלא היו שם שני מינים, לא היה בכך איסור בורר. והרמ"א (סי' שיט ס"ג) הביא את דבריו להלכה וכתב: "כל שהוא מין אחד, אף על פי שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות לא מיקרי ברירה, ואפילו היו שני מינים ובורר משניהם ביחד הגדולות מתוך הקטנות או להיפך שרי, הואיל ואינו בורר מין אחד מתוך חבירו", עכ"ל. ואע"פ שתרוה"ד לא התייחס במישרין לברירה של חתיכות גדולות מתוך קטנות, מכל מקום למד זאת הרמ"א מתוך דבריו; דכיון שהוא תלה את האיסור בכך שיהיו שני מינים שונים דוקא, ניתן להסיק שבמין אחד אין איסור בורר, ואף אם יש הבדל בין החתיכות השונות.

ואולם הט"ז (שם ס"ק ב') חלק על תרוה"ד, ולדעתו יש איסור בורר גם במין אחד. וטען דהא דנקטה הגמרא שני מינים, היינו משום שרצתה לחדש דאפילו בכה"ג שכל מין מבורר ועומד מחברו, בכל זאת יש דין בורר. וק"ו כאשר הוא בורר במין אחד, דשני האוכלין אינם מבוררים זה מזה, ורק על ידי ברירתו הם נפרדים.

בדעת הט"ז לא ברור אם יש ברירה בין שני דברים זהים לגמרי

והנה, בדעת הט"ז לא ברור מה הדין כאשר אין שום הבדל בין החלק שהוא נוטל ובין החלק שהוא משאיר, דשניהם אותו מין ממש ושניהם קטנים או גדולים. ומסתימת דבריו נראה בפשטות שהוא סבור שגם בכהאי גוונא יש דין ברירה, ומוטל עליו להוציא את החלק שהוא מעוניין לאכול באותה שעה, ולהשאיר את החלק שהוא מעוניין להותיר לאחר כך. וביותר נראה לומר כן, ממה שהקשה על הרמ"א שם שהתיר דוקא בגדולות מתוך קטנות, בעוד שתרוה"ד התיר גם בשווין. ומוכח מכך שהבין בדעת תרוה"ד שמדובר גם על שווין, ואעפ"כ חלק עליו בסתמא, ולא חילק בין המקרה של שווין ובין המקרה של קטנים וגדולים. ואולם מסוף דבריו שכתב: "יש להחמיר אפילו במין אחד ולא יברור אפילו במין אחד ואפילו גדולות מתוך קטנות רק מה שהוא רוצה לאכול עתה", משמע שהאיסור הוא רק בגדולות מתוך קטנות, אבל כאשר הם שווים אין איסור ברירה. דממה נפשך: אם הוא כותב את דבריו לפי ההבנה של תרוה"ד והרמ"א, שההבדל בין המינים היא סברה לחומרא - לא היה לו לומר "ואפילו גדולות מתוך קטנות", דהא לשיטתם זהו מקרה שיש בו צד להחמיר, ואין מקום לומר שיש להחמיר "אפילו" במקרה כזה. ואם הוא כותב את דבריו לפי הבנת עצמו - לא היה לו לומר "אפילו במין אחד", דהא לשיטתו זהו מקרה שיש בו צד להחמיר. וכן ממה שהמשיך שם:

"או שיקח סתם מן הבא בידו להניח לסעודה אחרת לא בדרך ברירה", משמע שניתן באופן עקרוני ליטול את החלק שאין הוא מעוניין בו על מנת להשאירו לסעודה אחרת, ואין צורך ליטול דוקא את החלק שהוא מעוניין לאכול באותה שעה, וצ"ע. ואין לומר שבאופן כזה אין בדבר ברירה כלל, שהרי לאחר שחידש הט"ז שגם במין אחד וגם בחתיכות השוות בגודלן, עצם העובדה שמפרידים דבר שרוצים בו עכשיו ממה שרוצים בו מאוחר יותר, היא גופא כבר נחשבת כברירה, ואע"פ שאין גורם כלשהו שמבדיל בין אוכל לאוכל - אם כן לכאורה בכך שהוא מפריד את החלק שאינו מעוניין בו באותה שעה מהחלק שהוא מעוניין בו באותה שעה, הרי הוא בורר, ויש כאן ברירת פסולת מתוך אוכל, וצ"ע.

בסברה נראה שיש בורר גם במין אחד, אך לא בשני דברים זהים לגמרי

ואמנם נראה דבאמת יש חילוק גדול בין ברירת קטנים מתוך גדולים וכדומה, ובין ברירה מקרית של האוכל וחלוקתו לשתי סעודות שונות. דבסברה נראה שאין מקום לחלק בין ברירה של קטנים מתוך גדולים ובין מין אחד ממין אחר; דמאי איכפת לן מה הסיבה שהוא מעוניין דוקא באוכל המסוים שאותו הוא בוחר לאכול באותה שעה. ומה לי העדפת מין אחד על חברו ומה לי העדפת סוג אחד על חברו השייך לאותו המין; דע"כ הגורם את מציאות הברירה בשני מיני אוכלין הוא רק ההעדפה שיש לו למין האחד על השני. ומצד זה הרי יתכן שדוקא העדפת גדולים על קטנים יכולה להיות חשובה בעיניו יותר מהעדפה של מין אחד על חברו.

אבל נראה שכאשר אין לו שום סיבה להעדיף את החלק שהוא נוטל באותה שעה, אין לחלוקת האוכל דין ברירה; דמקרה זה שונה באופן מהותי מברירה של שני מינים. וכדי שיהיה לאוכל שהוא מניח דין פסולת, צריך שתהיה סיבה מסוימת לכך שהוא לא יהיה מעוניין להשתמש באוכל ההוא באותה שעה. ועצם הצורך לחלק את האוכל לשני חלקים ונטילת החלק האחד, אינו נחשב כהעדפת אותו חלק על החלק השני.

כן מוכח מדין העראת יין מחבית

והדבר מוכח מדין העראת יין מחבית (קלט ע"ב), דמבואר שם שבבית רב פפא היו שופכים מכלי לכלי שכר שיש בו שמרים בתחתיתו, ואסרו לשפוך רק את סוף המשקה שהשמרים מעורבים בו. וכן נפסק בשו"ע (סי' שיט ס"ד). ומבואר שם שהיתר השפיכה הוא אפילו לאחר זמן, דאם היה מדובר שהוא בורר לאלתר - היה

מקום להתיר אפילו את היין הסמוך לשמרים. ועל כרחק אין להטיית החבית דין של ברירה בכלי, דאם כן היו אוסרים גם את שפיכת היין הנמצא בחלקה העליון של החבית. ומוכח מכך שניתן לחלק אוכלין לשני חלקים, ואף שבחלק אחד הוא ישתמש בזמן מאוחר יותר, ואין בחלוקה זו משום בורר.

המושג "מין" משתנה בהתאם לנידון שמדברים עליו

והנה, הרמ"א והט"ז הבינו שהלשון "שני מינים" מתפרשת במשמעות של אוכלין החלוקים בשמם ובמהותם. ולכן הבינו הרמ"א והט"ז שלדעת תרוה"ד אין דין בורר בחתיכות גדולות מתוך קטנות, שכן הן אינן חלוקות בשמן ובמהותן. וגם בגמרא הבינו כך, ולא נחלקו אלא אם לשון זו באה לשלול דין ברירה במין אחד, או שיש ללמוד מדבריה בק"ו על מין אחד. אולם נראה לכאורה שהמושג "מין" משתנה בכל מקום ומקום בתורה בהתאם לנידון שעליו מדובר. ויעוין למשל ברמב"ם הל' מתנות עניים (פ"ג הט"ו): "זרע שני גוונים ממין אחד, כגון שזרעה שני מיני חיטים או שני מיני שעורים" וכו'. ופתח הרמב"ם במין אחד והדגים בשני מינים של חיטים ושעורים. וכוונתו בתחילת המשפט לכלול באותו המין את כל החיטים, ובתוך אותו משפט הוא רואה את סוגי החיטים השונים כמינים נפרדים זה מזה. ומוכח בעליל שמושג זה משתנה בהתאם למה שרוצים לדבר עליו. ובהל' כלאים (פ"ג ה"א עד ה"ג) מגדיר הרמב"ם את החיטים והזונין כמין אחד. וכן בהל' ביכורים (פ"י ה"א) כתב הרמב"ם: "היו שני מיני גיזה, כגון גיזה לבנה וגיזה שחומה או גיזת זכרים וגיזת נקבות, ומכר מין זה והניח המין האחר" וכו'. ומקור לשון זו הוא במשנה בחולין (קלח ע"א). ומבואר דאפילו שינוי הצבע נחשב כשינוי המין. ואם כן מאן מפיס שבסוגיה דידן לא ייחשב שינוי הצבע או הגודל כשינוי המין. ובפשטות נראה דשינוי המין יהיה תלוי בשימוש שבו הוא מעוניין. ואם הוא מעוניין לאכול דוקא חתיכות גדולות - אזי שינוי הגודל ייחשב כשינוי המין, ויהיה חיוב בורר על הוצאתן מתוך החתיכות הקטנות.

לפי זה יתכן שתרוה"ד מסכים לדינא עם הט"ז

ולפי זה יתכן שגם תרוה"ד מסכים לדינא עם הט"ז. והא דהוכיח שם מדין תערובת, שמיני דגים החלוקים בשמם חשובים מין בשאינו מין, אינו מלמד בהכרח שיש לנידון דידן כל הגדרים הקיימים בדיני תערובת. ואדרבה, ממה שסיים שם: "כל שכן להאי מילתא", נראה שהגדרים אינם שוים. ומכל מקום

הרמ"א והמשנ"ב (שם סקט"ו) ועוד אחרונים רבים הבינו שתרוה"ד מתיר לברור גדולות מתוך קטנות, וכולם הסכימו עם התרוה"ד והרמ"א ודחו את דברי הט"ז.

קשיים בדברי המנוחת אהבה שכתב זאת בשם האחרונים

והמנוחת אהבה (ח"ב פ"ז הע' 77 והע' 80) כתב בדעת תרוה"ד והמשנ"ב וכל האחרונים דקיימי בשיטתם, שאם הוא מעוניין דוקא בגדולים כיון שהוא מתבייש להגיש לפני האורחים פירות קטנים, וכן כאשר סוג אחד שונה מהשני בטעמו אף ששמותיהם שוים - יש לשני הסוגים דין של שני מיני אוכלין וחל בכך איסור ברירה. וסברתו היא שכיון שיש לו קפידא שלא יהיו מעורבים יחד, הרי זה נחשב כפסולת.

ולכאורה דבריו תמוהים, דהא לפי כל האחרונים הנ"ל זהו המקרה העיקרי שעליו נחלקו הט"ז ותרוה"ד. ואת זה ממש אסר הט"ז וכל האחרונים חלקו עליו⁴. והמעין במשנ"ב שם יראה שהוא לא בא לאסור אלא רק כשחלק מהחתיכות נקדחו מכוח הבישול, או שחלק מהם הוי מדג מת, וכן כשמחמת חמיצותם הם נאכלים רק על ידי הדחק. ואת האיסור במקרים אלו הוא תולה במפורש בכך שהם נחשבים כהנך דנאכלים על ידי הדחק, שכתבו האחרונים שיש בהם איסור מדרבנן. ובהמשך דבריו שם הוא מזכיר בשם החיי אדם שגם צלי ומבושל נחשבים כשני מינים, וע"כ דהיינו משום ששם שונה וטעמם שונה. אבל נראה ברור שכאשר מדובר על אותו מין ממש ואין הבדל בשם ובטעם, אין איסור בורר, דאם כן היינו ממש סברת הט"ז.

ויעוי"ש שהמנו"א העמיד את מחלוקת האחרונים הנ"ל רק במקרה שבו הוא מפריד הפירות "כדי שיהיו מסודרים בלבד". וגם זה קשה לכאורה, דברור שהט"ז מדבר גם על מי שמעוניין להשתמש ממש בגדולים או בקטנים, וכמבואר להדיא בדבריו. וגם קשה ממה נפשך: אם סידור זה משמש אותו לצורך מראית עיני אורחיו וכדומה, ויש לו קפידא בזה - אם כן מה לי אם בורר כדי להגיש לפניהם ומה לי אם בורר כדי להניחם לפניהם למראית עיניהם. ואם אין לו קפידא בזה -

---

4. אמנם אליבא דאמת נראה שצדקו דברי המנו"א בגוף דברי תרוה"ד, שכל דבריו היו על האוכל דגים ומשאר חלק מהם לסעודה הבאה. ודבריו על חתיכות גדולות לא באו אלא לומר שלא נראה שלחתיכות גדולות ומובחנות זו מזו יהיה דין בורר, ולא הזכיר חתיכות קטנות כלל. ואולם לא כך הבינו האחרונים הנ"ל, שהמנו"א תלה את הבנתו בדבריהם.

אם כן לשם מה הוא עושה זאת. והגע עצמך, האם הט"ז וכל האחרונים דיברו על אדם שמייגע עצמו לריק?⁵

ו

מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בריקוד שני של קמח ביום טוב

איתא בביצה (כט ע"ב): "תנו רבנן: אין שונין קמח ביום טוב (פירש"י: שרקדו מאתמול ובא לשנותו בנפה ליפותו, אין שונין דאפשר לו מאתמול). משום ר' פפייס ור' יהודה בן בתירא אמרו: שונין. ושנין שאם נפל לתוכן צרור או קיסם ששונין וכו'. תני תנא קמיה דרבינא: אין שונין קמח ביום טוב, אבל נפל צרור או קיסם - בורר בידו. אמר ליה: כ"ש דאסור, דהוה ליה בורר וכו'. דביתהו דרב יוסף נהלא קמחא אגבא דפתורא" וכו', ע"כ. וכן פסק הרמב"ם (הל' יו"ט פ"ג הי"ד): "הקמח, אף על פי שריקדו מערב יום טוב והסיר ממנו הסובין, אין מרקדין אותו פעם שניה ביום טוב, אלא אם כן נפל בתוכו צרור או קיסם וכיוצא בהן. ואם שינה - מותר, כגון שריקד מאחורי הנפה או שריקד על גבי השולחן, וכיוצא בשינוי זה", עכ"ל. ואולם הראב"ד השיג עליו וכתב: "א"א: אני אומר שהלכה כרבי יהודה בין בתירא ורב פפייס שאמרו שונין, ואם נפל בו צרור או קיסם אסור, ואם שינה מותר", עכ"ל. והסיבה שהראב"ד החמיר יותר במקרה שנפל בו צרור, היא שרבינא אמר שם שיש לאסור יותר במקרה זה, ותיקן את התנא דתני קמיה כמו שמבואר בברייתא הנ"ל. והרמב"ם נקט כפשטה דברייתא הנ"ל, ולפיכך הוא אסר לשנות סתם והתיר לשנות רק כשנפל צרור.

נראה שהראב"ד מתיר ליטול את הפסולת בידו, וכך גם כתב רש"י

והנה, נראה פשוט שהאיסור שעליו דיבר הראב"ד הוא הריקוד בפעם השניה; דטעמו של רבינא היה שריקוד שאינו מוסיף דבר על הריקוד שכבר נעשה מאתמול, אין בו ממש. וכלשון רש"י שם (ד"ה שונין): "דליכא טרחא, ודבר הנראה הוא שזו היא פעם שניה, ואין זה כמרקד לבורר". אולם כאשר נפל שם צרור או

---

5. ולחלק מהראשונים גם יהיה לכך דין של מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולא הוזכר הדבר בכל הדיון הזה, וע"כ דלא דובר על מקרה כזה כלל.

קיסם, יש משמעות חשובה לפעולת הריקוד, דעל ידה יסתלקו הצרור והקיסם מתוך הקמת, ולכן אסור לרקד. והאיסור שעליו הוא דיבר כשנפל צרור או קיסם, מוסב על הדין הקודם שהוא דין שונין. אבל נראה ברור ופשוט שאין מדובר על הוצאת הצרור והקיסם כשלעצמם מהקמת, דלא הוזכר דבר זה בדברי הראב"ד כלל. וגם אין שום סיבה לאסור את הדבר, דכיון שהמדובר הוא ביו"ט, וזה דבר שלא היה ניתן לעשותו מערב יו"ט (דהצרור נפל רק ביו"ט עצמו), והוא עושה את הדבר בידו ולא בכלי המיועד לכך, אין שום צד לאסור זאת. והדבר מפורש שם ברש"י (ד"ה תני תנא) שכתב: "אין שונין - ואפילו נפל לתוכן צרור או קיסם, אלא בודק הקסמין והצרורות ובוררן בידיו", עכ"ל. הרי שהברירה ביד היא המוצא וההיתר הקיים דוקא כאשר נאמר שאסור לשנות.

המגיד משנה והאחרונים כתבו שהראב"ד אוסר ליטול בידו

אולם הרב המגיד (שם) והט"ז (סי' תקו סק"ג) פירשו בדעת הראב"ד שהוא אוסר ליטול את הקיסם והצרור בידו, אבל פשיטא ליה שלשנות מותר. והכריח הט"ז את ההבנה הזו משני נימוקים: האחד, שהרי בברייתא מבואר להדיא שיותר יש להקל בנפל שם צרור משונין סתם, ואם כן לא יתכן שהראב"ד יחמיר בנפל שם צרור ויתיר לשנות סתם. ועוד, שאין לאסור את ההרקדה השניה, דמאי גרע מבישול ומבורר שהותרו ביו"ט. ומחמת נימוקים אלו כתב שבאמת הראב"ד מקל לשנות כשנפל צרור, וכוונתו באיסור היא בדוקא לנטילת הצרור ביד. וכן נראה שהבינו הרמ"א והגר"א (שם).

דחיית הוכחותיהם וביאור דעת הראב"ד

אולם כאמור נראה לכאורה דדוקא בידו יש להתיר לכתחילה, דבאמת זו מלאכה רגילה שהותרה משום צורך אוכל נפש. ושאיני הרקדה שניה שנעשית בכלי המיועד לכך ויש לאוסרה אע"פ שהיא צורך אוכל נפש, וכמו שמצינו עיקרון זה בכמה מקומות בהלכות יו"ט. וגם אין מקום להקשות על הראב"ד מהא דתנינא בברייתא שכשנפל צרור או קיסם יש להקל יותר, דבאמת רבינא חולק על כך, וסבירא ליה שיש להחמיר בזה⁶; דמדברי התנא דתני קמיה היה ניתן להבין

---

6. ואין לתמוה כיצד רבינא חולק על מה שכתוב בברייתא, דנראה שהוא היה סבור שלא כך אמרה הברייתא, וכמו שמצינו בהרבה סוגיות שאמוראים תיקנו את התנא דתני קמיהו.

(כפשטה דברייתא המובאת בגמרא) שכשנפל צרור או קיסם יש להקל יותר. ולכן אמר: "אבל נפל צרור וכו' בורר בידו", דמשמע מכך שאע"פ שהחמרנו בשונין סתם, בכל זאת יש להקל בנידון דנפל צרור, שעכ"פ יהיה מותר לו לברור בידו. דאם היה רואה בנפילת הצרור צד להחמיר - היה לו לומר "ואם נפל צרור או קיסם, לא יבררנו בידו". ועל כך אמר לו רבינא דיש להחמיר דוקא כשנפל צרור, ומשום שבמקרה זה הוא נראה כבורר יותר מאשר במקרה שלא נפל צרור, שבו בעצם אין הוא עושה שום דבר משמעותי.

ולפיכך נראה שגם לדעת הראב"ד אין איסור לברור ביד, וכמו שכתב הרשב"א (ביצה שם), ולא נחלקו בדבר זה מעולם. ולכן כשנפל זבוב למשקה אין שום איסור להוציאו ביד ביר"ט, ואין צורך להוציאו יחד עם מעט אוכל, כמו שהציע הט"ז שם.

בשבת יש בכך איסור גמור של בורר

ואולם כל הדברים הנ"ל אמורים דוקא ביר"ט. אבל בשבת נראה שיש בכך איסור גמור של בורר, דזוהי הוצאת פסולת מתוך אוכל שנאסרה לדעת רוב הראשונים, גם אם הוא רוצה לאכול לאלתר וגם כאשר הוא בורר בידו. ולכן לא מובן מדוע הט"ז (שם וסי' שיט סק"ג) תולה את האיסור להוציא את הזבוב בדעת הראב"ד הנ"ל דוקא. וכבר הקשו עליו כמה אחרונים את הקושיה הזו, וצ"ע.

בהוצאת זבוב מתוך משקה יש איסור בורר

ובאמת נראה שיש דין בורר בהוצאת זבוב המצוי בתוך משקה. ולא דמי להסרת קליפה, דאמרינן לעיל (סי' ג') שאין בכך דין בורר כלל; דשאני התם שהקליפה קבועה במקומה ונבדלת לגמרי מהפרי, ולכן דין הוא שנחשיבנה כעומדת בפני עצמה. ומה שאין כן בנידון דזבוב, שאין מקומו קבוע במשקה, ובטלטול כל דהו של המשקה משתנה מקומו. ובנוסף לכך המשקה טופח על גופו ובין כנפיו של הזבוב, כמו שכתב החזו"א (סי' נג), ולכן דין הוא שנחשיב את הזבוב כמעורב במשקה, והוצאתו מהמשקה חשובה ברירה מעליא. ועל כרחנו לא ניתן לומר שהעובדה שהפסולת ניכרת בפני עצמה מפקיעה את דין הברירה מהתערובת, דכמעט בכל תערובת הפסולת ניכרת וניתן להבחין בה. וכאשר בוררים אבנים וכיוצא בהן מהתבואה (שזה המקרה הבסיסי של בורר שהזכיר הרמב"ם בפירושו המשנה) וכן כאשר בוררים מין פירות אחד ממין אחר, פשוט שיש בכך חיוב, אע"פ שהפסולת ניכרת ועומדת בפני עצמה. ועל כרחך הגורמים

המפקיעים את איסור הברירה מפעולת הקילוף הם קביעותו של מיקום הקליפה ומציאות הקליפה מחוץ למקומו של הפרי. ושני הגורמים הללו אינם קיימים בהוצאת זבוב המצוי בתוך משקה⁷.

הוצאת הזבוב עם מעט משקה אינה מועילה

וגם הפתרון שהציע הט"ז שם אינו מובן לכאורה. דכתב שם שניתן להוציא את הזבוב עם מעט משקה יחד עמו, וכן כתבו בשמו הרבה אחרונים. אולם לא מובן כיצד נפתרת בכך בעיית הברירה, דסוף סוף האוכל נשאר מבורר מהפסולת. וכן הקשה גם החזו"א (שם), והוסיף שמעשיו מוכיחים שאין הוא מתכוון לחלק את המשקה לשתי כוסות, אלא כוונתו היא להוציא את הפסולת ולהשאיר את האוכל מבורר.

נימוקי החזון איש להתיר הוצאת הזבוב עם מעט משקה

ואולם טען החזו"א שם שאין בכך דין בורר, "דכל שצף ועומד בפ"ע אינו בכלל בורר, ואין בורר אלא בדבר המעורב ועל ידי הברירה מתחדשה צורתו לברורה ונקיה". והוכיח את הדבר מהמקרה דבי רב פפא הנ"ל (קלט ע"ב). וטען החזו"א שהסיבה להיתר השפיכה קודם שיגיעו לסוף המשקה היא שהיין עומד בפני עצמו, ורק כאשר הוא מעוכר בסוף החבית יש בכך דין בורר. והוכיח מכך דכל היכא שהדבר עומד בפני עצמו אין בו דין בורר. וסיים שם: "ואמנם יש מקום לומר שהיין שמטפח על גוף הזבוב שם תערובת עליו. והלכך ס"ל להט"ז שאם יקח הזבוב עצמו, ע"כ חשיב בורר להיין שהיה טופח על גופו ובין סנפיריו, והלכך יקח קצת משקה עמו, והמשקה הנשאר ודאי לאו שם בורר עליו, שהזבוב לא היה מעורב בו כלל", עכ"ל.

קשיים בדבריו

אולם לכאורה נראה שקשה לקבל את הסברו של החזו"א להיתרו של הט"ז. דמי לא עסקינן שהוא לוקח משקה שלא היה בדוקא מעל גופו ובין סנפיריו של הזבוב, ומי לא עסקינן שאין הוא לוקח את המשקה שהיה על גופו ובין סנפיריו.

---

7. ובזה יש לדחות את מה שכתב המנ"א (הע' 42) שעל פי סברת החזו"א יש להבין את האיסור לקלוף.

ועל כרחנו יין זה שהוא נוטל אין הוא אותו אוכל שגם היה מעורב באופן הדוק בפסולת, והצורך ליטלו הוא רק משום שהט"ז הבין שבאופן עקרוני בנטילת אוכל יחד עם פסולת אין איסור בורר.

ועוד קשה, דלכאורה לא דמי ברירת היין שבגובה החבית לברירת הזבוב; דהוצאת היין בגובה החבית לא הועילה במאומה לבידור היין מהשמרים, דמעיקרא היה היין צלול וגם השתא היין צלול. אולם הוצאת הזבוב הועילה שלאחר הוצאתו ניתן לשתות את המשקה בלי מפריע ומעכב. וכאשר מדובר על הוצאת האוכל מתוך הפסולת (כגון בהוצאת יין מהחבית), הקובע הוא האם ההוצאה סייעה לכך שיהיה ניתן לאכול את האוכל שיצא באופן נוח יותר, ובמקרה דרב פפא הנ"ל ההוצאה לא סייעה לכך ששתיית היין תהיה נוחה יותר. אבל בנידון דהוצאת פסולת מתוך אוכל (כגון בהוצאת זבוב) הקובע הוא אם ניתן לאכול את האוכל שנשאיר באופן נוח יותר, ובמקרה דהוצאת זבוב אכן ניתן לשתות את המשקה בצורה נוחה יותר. והוצאת הזבוב הועילה לשתיית כל המשקה שבכוס, ולכן יש להחשיב את הוצאת הפסולת כברירה ותיקון של כל הכוס.

ומלשון רש"י (שם ד"ה ניצוצות) נראה שההיתר להוציא את היין בתחילה הוא משום שהפסולת אינה ניכרת באותה שעה, וכיון שכך נחשב הדבר שאין לפניו פסולת ואוכל אלא אוכל בלבד. אולם בהוצאת הזבוב הרי מונחים לפניו הפסולת והאוכל, וכאשר הוא מוציא את הפסולת יש בכך מלאכת ברירה מעליא.

והדבר מוכח מדברי המאירי (קלד ע"א ד"ה אין מסננין) שהתיר לנקר ירך של בהמה ביו"ט משום שהוא מחתך בידו. וכבר הוזכר לעיל (סי' ג' אות ג') שבניקור יש צורך להוציא יחד עם החלב והגידים גם חלק מסוים מהבשר. ומבואר מדברי המאירי שאלמלא סברה זו "שהוא מחתך בידו", היה בכך איסור בורר אפילו ביו"ט, וקל וחומר בשבת. ומוכח מכך שאע"פ שהוא מוציא אוכל יחד עם הפסולת יש בכך איסור בורר, ודלא כסברת הט"ז הנ"ל.

היתר האחרונים לשפוך את הזבוב מהכוס והקושי בדבריהם

וכמה אחרונים, וביניהם הגר"ז (בסידורו דף קס ע"ב)⁸, הצמח צדק (פסקי או"ח סי'

8. אמנם בשו"ע הרב (סי' שיט סע' כד) מתיר לכתחילה להוציא את הזבוב עם מעט משקה, אך בסידורו כתב שיש בכך חשש חיוב חטאת, וידוע שהסידור הוא מהדורה בתרא. וגם מהכרעת נכדו הצמח צדק נראה שזו היתה דעתו.

שיט) והתהלה לדוד (סי' שיט ס"ק ט), כתבו שאין היתר להוציא את הזבוב אלא על ידי הטיית הכוס ושפיכת מה שבתוכה עד שיצא הזבוב. וכתבו דעל ידי כך נחשב הדבר כברירת אוכל מתוך פסולת ומותר כדי לשתות מיד. אולם דבריהם אינם מובנים, דמה בכך שהוא מטה את הכוס ושופך מה שבתוכה, הרי סוף סוף הברירה נעשית על ידי הוצאת הפסולת מתוך האוכל. ומה לי אם יוציא בכף מעט משקה יחד עם הזבוב, ומה לי אם יוציא את המשקה על ידי הטיית הכוס.

הלכה למעשה

ולכן נראה לומר שאין היתר להוציא את הזבוב מהכוס, אלא יש להטות בזהירות את הכלי בכוונה להוציא ממנו את המשקה, ולשתות בכלי האחר את המשקה שיצא מהתערובת. ואם במקרה ייפול הזבוב בשעת ההטיה, לית לן בה, דלא קא מכוון ואין זה פסיק רישיה, ומותר להשתמש במשקה שנשאר בכלי. וכן מותר שוב לברור בדרך הנ"ל את המשקה שבכלי השני.

ז

כמה אחרונים למדו איסור שטיפת פירות מדין כרשינין שבמשנה

איתא במשנה (שבת קמ ע"א): "ואין שולין⁹ את הכרשינין ולא שפין אותן, אבל נותן לתוך הכברה או לתוך הכלכלה". ופירש שם רש"י וז"ל: "ואין שולין את הכרשינין - מציף עליהם מים בכלי לברור פסולתן, כדתנן במסכת ביצה אף מדיח ושולה: ולא שפין אותן - ביד להסיר פסולת, דהוה ליה בורר", עכ"ל. והר"ן העתיק את רש"י כלשונו. אולם הטור והשו"ע (סי' שיט ס"ח) הביאו את דבריו בניסוח: "דהוה ליה כבורר". ומשמע שהבינו שאין זה בורר ממש. ועכ"פ כתב המשנ"ב (שם סקכ"ט): "הכרשינין - הוא מאכל בהמה, וה"ה תפוחי אדמה וכל כה"ג לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם", עכ"ל. ומכך למדו כמה אחרונים (החזו"א ועוד מגדולי זמננו, הר"ד בספר איל משולש לרמ"א שלזינגר עמ' קעו, וכ"כ שבט הלוי ח"א אר"ח סי' נב) שיש איסור לשטוף פרי ולהסיר ממנו את הלכלוך הדבוק בו.

9. זוהי גרסת רש"י ודפוסי הבבלי. אך במשניות (כ"י ודפוסים) ובכה"י של הבבלי שלפנינו, וכן בירושלמי, בשכל טוב, בר"ף, ברא"ש, בראב"ה, בתוספות ר"ד, ברבנו ירוחם, בטור, בב"י ובשו"ע, הגרסה היא "שורין". ובמאירי מביא את שתי הגרסאות. ויעוין בזה לקמן.

המשנה מדברת דוקא על פסולת שאינה מחוברת לאוכל

אמנם נראה לכאורה דכל הנידון שם הוא על פסולת שאינה מחוברת לאוכל ממש; שכן דרכן של הכרשינין שהן מעורבות באבק ובפסולת לאחר קצירתן ואסיפתן, וכל האמצעים המוזכרים במשנה מיועדים להסיר את הפסולת הזו. וזו הסיבה שניתן לסלק את הפסולת הזו על ידי נתינתה לכברה ולכלכלה; דכיון שאין היא דבוקה בכרשינין עצמן, היא עשויה להתנתק מהאוכל בלי מירוק ושפשוף. והא דתנן דאין שפין אותן, אין הכוונה לומר שאין משפשפים ביד כל כרשינה וכרשינה כדי לסלק את הפסולת הדבוקה בה, דדבר פשוט הוא שאף אדם לא יעמוד על כל כרשינה וכרשינה וישפשפן בידיה כדי להאכילן לבהמתו. ושיפה זו היא כהא דתנן במנחות (פ"ו מ"ה): "כל המנחות טעונות שלוש מאות שיפה וחמש מאות בעיטה". וכדפירש הרמב"ם שם: "נגזר מן 'שופך ראש' (בראשית ג', טו), ועניינו כאן שפשוף החיטים ביד בכוח כדי שיוסר אבק שעליהן". וזה כמו שפירשו שם בגמרא (ע"ה ע"א) שהוא מוליך ומביא, והיינו שהוא מניחן על הרצפה או על משטח אחר ומוליך ומביא את ידו בכוח על גבי הרבה מהן, ובכך הוא מסלק את האבק הנמצא עליהן. ולכן ברור שיש בכך דין בורר, דלא איירינן כאן בשפשוף לכלוך הדבוק לקליפה, שהוא קבוע במקומו ועומד מחוץ לפרי.

והרמב"ם (פיהמ"ש שבת שם) כתב: "ושפין - משפשפין ביד. אבל נותן הוא לתוך הכברה - והן משתפשפין שם מאליהן", עכ"ל. ומשמע מדבריו שהבין כנ"ל, שאותה פעולה שעליה מדובר בשיפה ביד, היא זו שגם נעשית בהנחה בכברה. וההבדל הוא רק בכך שבשיפה ביד האדם עצמו עושה זאת, ואילו בכברה הדבר נעשה מאילו. והרי בכברה אין הכרשינין משתפשות אחת אחת, אלא האבק יוצא רק על ידי נענועה של הכברה. ומשמע מכך שגם השיפה אינה שפשוף בכל כרשינה וכרשינה אלא זו שיפה כוללת, והיינו משום שהפסולת שעליה מדובר היא חיצונית ואינה דבוקה לכרשינין עצמן.

לפי זה אין ללמוד מכך על שטיפת פירות

ולפי זה יוצא שאין ללמוד מהנידון דכרשינין על שטיפת פירות במים או על הסרת לכלוך חיצוני הדבוק לפרי מבחוץ, דבמקרים אלו לא שייכת ברירה כלל. ודבר זה קל אף יותר מקילוף קליפה המותר, דלכלוך זה במקרים רבים אין בו ממש. ואמנם גם אם הלכלוך אינו דבוק ממש לפרי, מכל מקום הוא מופרש ומובדל ממנו, ואין הוא דומה כלל לאבק ופסולת דכרשינין. ואמנם אם הלכלוך

יהיה נייד (כגון אבק וחול יבש) והוא יהיה מעורב בתוך הפירות, ודרך סילוקו לא תיעשה על ידי נטילת כל פרי ופרי בפני עצמו, אלא על ידי ניקויים ובידורם של כלל הפירות יחד - יהיה בהסרתו משום ברירה. ואם הדרך להסיר לכלוך כזה היא על ידי מים - יהיה להסרה במים דין של ברירה גמורה, דלא גרע מברירה בכלי, או מברירה בידו כשזו הדרך לברור.

בירושלמי מבואר שהשיפה היא פעולה של דישה ולא של ברירה

ויש להעיר דבירושלמי (והובא גם בר"ח שם) מבואר, שהאיסור בשיפה הוא דוקא משום דש. ואת דברי הירושלמי יש לפרש שמדובר בפעולת לחיצה הנעשית בכוח והגורמת להוצאת התוך מתוך הקליפה. והמשנה מדברת על פעולות הנעשות בסדר עוקב, דבתחילה הוא בורר את האבק והלכלוך על ידי שרייה במים, ולאחר מכן הוא מוציא את התוך על ידי לחיצה ושיפה, ולבסוף הוא מניח את הכל בכברה והקליפות נבררות מהאוכל.

הרמב"ם השמיט את כל דין הכרשינין

ועוד יש להעיר, שהרמב"ם השמיט את כל דין הכרשינין, וכבר עמד על כך בשער הציון (סי' שיט סקכ"א). והרמב"ם גרס במשנה "אין שורין" ולא "אין שולין"¹⁰, ואולי השמיט זאת לשיטתו (פכ"א הל"ד) שמותר לשרות את המורסן ויש איסור רק לגבלו. ולדעתו המשנה אזלא כדעת רבי (קנה ע"ב), שאסר אפילו בנתינת מים בלחוד. ואת דין שיפה הוא ראה כמקרה רגיל של ברירת פסולת מאוכל, דלא צריכא למיתני. ואת דין ההנחה בכברה הוא ראה כמפורש פחות מהדין המפורש שנאמר בהמשך המשנה ביחס להנחת התבן בכברה; דלגבי כרשינין לא נאמר במפורש שיש חילוק בין להניח בכברה ובין לכבור בכברה, וגם לא נאמר במפורש שהברירה נעשית אגב אורחיה כשמטלטל את הכברה. וכיון שכל הפירוט הזה נאמר להדיא ביחס לדין התבן, כמבואר בהמשך המשנה שם, ובדברי הרמב"ם עצמו (פכ"א הל"ג), השמיט הרמב"ם את דין הכרשינין, והסתמך על מה שכתב בדין התבן.

10. כן מוכח מנוסח כה"י של המשנה ופיהמ"ש שהוגה מכתב ידו (מהדורת הרב שילת), וכן נראה מכך שפירש את המלה "שורין" שבראש המשנה אך לא את המילה "שולין", ומכאן שהגרסה היתה שם זהה. וכאמור לעיל, כך היא גם גירסת כה"י של המשנה והגמרא והר"ף והרא"ש ועוד ראשונים.

קשיים בשיטה ששטיפה במים נחשבת כברירה בכלי

והמנ"א (שם הע' 69) התקשה לשיטתו שיש איסור ברירה גם בקילוף, מדוע שטיפה במים אינה נחשבת כברירה בכלי. וטען שמכיון שאי אפשר להסיר את הלכלוך אלא על ידי המים, הרי זו דרך אכילה. ודבריו תמוהים לכאורה, דלפי זה יצא שמוותר לברור בכלי כל היכא שלא ניתן לברור בלעדיו. וכבר הוכח לעיל (אות א') בדעת רש"י להיפך, דדוקא במקרה שבו הדרך היא לברור בכלי, יש להתיר לכתחילה לברור ביד ויש חיוב גמור מדאורייתא על ברירה בכלי. ורק כאשר אין דרך לברור בכלי, אזי יש איסור לברור ביד. ובנידון דידן, שהדרך היא לברור בכלי (לפי הבנתו שהמים חשובים ככלי), היה צריך דוקא לחייב משום כך. ואמנם סברתו נשענת על סברת הבה"ל בשם המאמר מרדכי בדין קילוף (שיש להתיר לברור פסולת מתוך אוכל כשאי אפשר לברור בדרך אחרת), וכבר התבאר לעיל שלא ניתן לומר כן. ולכן אין להתיר בשום אופן לברור בכלי, כשאי אפשר לברור בדרך אחרת.

ועוד כתב שם שהמים חשובים כקנון ותמחוי, כיון שאין הם חשובים ככלי המיועד לברירה. וטען דמשום כך אין לאסור בדרבנן, כיון שנחלקו הפוסקים אם שייכת ברירה בכהאי גוונא (דיש להשוות את דין הקילוף לדין הלכלוך החיצוני). אולם לפי מה שכתב שהדרך להסיר את הלכלוך הדבוק באוכל היא דוקא על ידי מים, לא מובן מדוע אין לראותם ככלי המיועד לכך. ושאני קנון ותמחוי שבאים לשמש בתפקיד שאמורות למלא הנפה והכברה. ועוד שאני קנון ותמחוי שעיקר תפקידם לשימושים אחרים. אבל המים הם המשמשים העיקריים להסרת לכלוך, וזהו גם חלק מכלל השימושים הרגילים שנעשים בהם.

ראיות נוספות להיתר שטיפה אוכלין

ובשמירת שבת כהלכתה (פ"ג הערה מח) הביא כמה ראיות שאין לאסור להדיח אוכלין. והעיקרית היא מדברי הפוסקים בסוגיית קינוב ירק (קטו ע"א), שכתבו להדיח שאין בהדחת הירקות איסור בורר כלל. ויער"ש שהביא עוד ראיות שיש לדחות. וכן יש להוכיח מהתוספתא (פ"ג ה"ז) ומהירושלמי ספט"ו (טו ע"ב), דמבואר שם להדיח שמדיחין את הכבשים והשלקות. ועכ"פ לפי מה שהתבאר בדין קליפה אין צורך לכך, דהדבר פשוט בקל וחומר שאין בכך סרך איסור כלל.

קשיים בדעת המתירים להסיר שכבת פסולת המצויה מעל משקה

ובעניין הסרת שכבת פסולת המצויה מעל משקה, כתב מהר"י חאגיז (ע"ע החיים" על המשנה, הקדמה למס' שבת, מלאכת בורר אות ז') שאין איסור בורר בכך, וכן כתב גם המנ"א (שם הע' 106). והוכיח המנ"א את דבריו מהא דפירשו רש"י והמאירי במשנה דאין שולין הנ"ל, שהאיסור הוא על הוצאת הכרשינין, ולא על הסרת הפסולת הצפה ועולה מעל גבי המים. ואולם לא מובן כלל מנין שמדובר על הוצאת הכרשינים ולא על הסרת הפסולת הצפה ועולה מעל גבי המים. ואדרבה, לשון רש"י היא: "לברור פסולתן", ומשמע שהוא מוציא את הפסולת, דאם כוונתו היא להוצאת הכרשינין, היה לו לומר "לבוררן מפסולתן" או בלשון דומה. וכן מוכח מדברי רש"י במשנה בביצה (יד ע"ב) שאליה מציין רש"י בשבת, דשם הוא כותב (ד"ה ושולה): "שולה הפסולת שצף למעלה". ומוכח שהוא נוטל את הפסולת ולא את האוכל.

ויעוי"ש שתלה את הדין הנ"ל במחלוקת הראשונים בעניין הסרת קליפה. וכבר התבאר לעיל (סי' ג') שאין מחלוקת בעניין זה, וכולי עלמא מודו שהדבר מותר. אולם בנידון הנ"ל נראה שכולי עלמא לא פליגי שהדבר אסור, וכמו שהתבאר לעיל בדין הסרת זבוב, וקל וחומר לנידון דידן שלא ניתן להגיע אל האוכל כלל ללא הסרת הפסולת, ויש לראות את הפסולת כמעורבת בכל האוכל וכנ"ל. ודבר זה יהיה אסור גם אם יסירו את שכבת הפסולת על מנת לשתות את המשקה לאלתר, וכמו שהתבאר לעיל.

שכבה מוגדרת מעל משקה שמקומה אינו משתנה

ומכל מקום יש להסתפק במקרה שבו הפסולת היא שכבה מוגדרת היטב הקבועה מעל המשקה, וגם כאשר מנענעים את הכלי שבתוכו המשקה, מקומה אינו משתנה, והמשקה אינו מטפח מעליה אלא כולו מתחתיה. דבמקרה כזה יש מקום לומר שיהיה לשכבה זו דין של קליפה, ויהיה מותר להסירה. ומחמת הספק נראה שצריך להוציא את המשקה על ידי הטיית הכלי. וכאמור לעיל, לא יועיל להסיר משקה יחד עם השכבה הזו, ואפילו לא יועיל להטות את הכלי ולשפוך את השכבה יחד עם מעט משקה.